

Rajnai Gergely

Válságok a szavazófülkében

A 2008-as gazdasági és a 2020-as Covid-válság új nézőpontokból

Bill Clinton tanácsadója már a '90-es években így [foglalta össze](#) a politika lényegét: „A gazdaság a lényeg, te hülye!” Ezt a gondolatot a világon mindenhol a politika egyik vastörvényének tartják, széles körben vallott nézet, hogy az emberek a „pénztárcájuk” alapján szavaznak, azaz a gazdasági fejlemények befolyásolják, hogy ki miként szavaz - ezt nevezzük gazdasági szavazásnak. Sőt, a 21 Kutatóközpont egyenesen azt [tartotta](#) a „Fidesz titkának”, hogy jól teljesített a magyar gazdaság az elmúlt bő évtizedben, és ez minden idológiai szempontot felülír a magyarok szemében.

Márpedig, ha a gazdasági helyzet alakulása meghatározza a politikai erőviszonyokat, akkor egy nagy gazdasági sokk, egy hirtelen bekövetkező válság mindenképpen át kéne alakítsa a politikát. Kormányoknak kell bukniuk, korábban nagy pártoknak kell eltűnniük, és új pártoknak kell megjeleníteniük a politikai arénában. De valóban így van? Ebben az elemzésben ezt a kérdést fogjuk körüljárni a 2008-as válság és a 2020-at követő recesszió kapcsán. Főként európai országokban fogjuk megvizsgálni, hogy a válságok tényleg nagytakarítást hoznak a politikába, tényleg átrendeződik-e a

politikai paletta, ha meg kell húzni a nadrágszíjat. Nagyon úgy tűnik, hogy komoly változások voltak ebben a tekintetben világszerte, eégszen máshogy működik a politika ma, mint tizenöt évvel ezelőtt - és a gazdaság alakulása ebben kulcsszerepet játszik.

Gazdasági szavazás

Azt, hogy a gazdaság alakulása befolyásolja a választási eredményeket, a politológusok már régesrég észrevették, és elnevezték gazdasági szavazásnak. A politikatudomány a gazdasági szavazással kapcsolatban számos kérdést fogalmazott meg, és a legtöbbre valamilyen válaszokkal is szolgál. Az alábbiakban ezeket a kérdéseket tekintjük át röviden a téma egyik eminens szakértője, Michael Lewis-Beck [munkássága](#) nyomán.

Először is, a gazdaságot számos különböző mutatóval leírhatjuk, melyek azok, amik valóban hatnak a választók gondolkodására? A politikatudományi kutatások szerint legjobban három nagy mutató képes leírni azt, hogy miként fogja fel a gazdaság helyzetét a legtöbb állampolgár: az infláció, a munkanélküliség és a GDP növekedése. Ezek a mutatók is haladhatnak azonban ellentétes irányba, például egy dinamikusan növekvő gazdaságban elszabadulhat az infláció; jó esetben egy kormány mindhárom mutatót viszonylag jó szinten tartja, de időszakonként változik, hogy ezek közül melyik kerül előtérbe.

Még akkor is, ha pontosan tudnánk, hogy melyik gazdasági mutató írja le legpontosabban a választók képét a gazdaságról, akkor sem egyértelmű, hogy a

szubjektív körülményeiket vizsgálják, tehát, ha jobban élnek, akkor ítélik jónak a gazdaság helyzetét (*egocentrikus nézőpont*), vagy a társadalom egészének helyzetét veszik figyelembe, tehát függetlenül a saját jólétüktől, ha úgy látják, hogy az ország gazdasága jó irányba halad, akkor elégedettek (*szociotropikus nézőpont*). Előbbi esetben minden választó benyomása eltérő lesz, és akkor is beszélhetünk gazdaságilag motivált szavazásról, ha a választók különböző irányba voksolnak, míg utóbbi esetben csak akkor van szó gazdasági szavazásról, ha a voksok iránya többé-kevésbé azonos, hiszen minden szavazó ugyanazt a szempontot tartja szem előtt – az ország gazdaságának alakulását. Bár a közvélekedés szerint az emberek leginkább a pénztárcájukkal szavaznak, ami az egocentrikus nézőpontra enged következtetni, a politikatudományi kutatások alapján inkább a szociotropikus nézőpont tűnik bizonyítottnak. Ezt igazolja például Morris Fiorina [híres írása](#) az amerikai elnökválasztásokról, amiben bebizonyítja, hogy a szubjektív, egocentrikus szempontok nem magyarázzák az eredményeket, az országos mutatók viszont szinte pontosan megjósolják, kiből is lesz elnök.

Szintén érdekes kérdés, hogy a választók mihez viszonyítják az aktuális gazdasági helyzetet. Viszonyítási pont lehet a korábbi (jellemzően az előző választás idején érzékelt) percepció: akkor lesz az állampolgár elégedett a gazdasággal, ha ő maga jobban él, mint az előző választás idején, vagy ha az ország gazdasági mutatói javultak az adott időszakban (*abszolút nézőpont*). Ugyanakkor előfordulhat az is, hogy a szavazat leadásakor nem ezt veszi figyelembe, hanem azt, hogy a társadalmi hierarchiában sikerült-e előrelépnie, vagy az ország javított-e relatív helyzetén a világban. Elképzelhető ugyanis, hogy a szóban forgó választó fizetése 5%-al nőtt, de mégsem elégedett, mert a környezetében a 10%-os emelkedés volt jellemző, vagy az

ország GDP-je ugyan emelkedett, de a környező országok elhúztak mellette gazdaságilag. Fordított helyzet is lehetséges – a csökkenő jövedelemmel is lehet valaki elégedett, ha mindenki más még drasztikusabb csökkenést él meg, vagy egy válságos időszakban a GDP stagnálása is komoly gazdasági eredménynek fogható fel (*komparatív nézőpont*). Sokan a gazdasági egyenlőtlenség csökkenését és növekedését is ebből a szempontból közelítik meg: az egyenlőtlenség növekedése a választók nagy részében akkor is visszatetszést kelt, ha saját helyzetük javul. Bármilyen meglepő lehet, a szavazói döntést az empirikus kutatások alapján leginkább az befolyásolja, hogy az adott ország gazdasága hogyan teljesít a környező és hasonló fejlettségű államokhoz képest egy adott időszakban, tehát a relatív helyzet, és nem az abszolút változás számít elsősorban – ezt igazolja Simonovits Gábor [2010-es cikke](#).

2008: a gazdaság mindenhatósága

A fentiek alapján a továbbiakban egy szociotropikus és komparatív nézőpontú kutatást fogunk végezni – tehát országok teljesítményeit fogjuk összevetni egymással. Ha a gazdasági szavazás alapvető tétele igaz, akkor a 2008-as gazdasági összeomlás után a nyugati kormányok nagy részének meg kellett bukniuk, és csak azok tudtak hatalmon maradni közülük, amelyek államaiban a gazdaság viszonylag jól átvészelte a nehéz időket. Ezt a tézist vizsgáltuk meg az 1. táblázatban. A táblázatban a 2008 és 2012 közötti gazdasági teljesítmények alapján rangsoroltuk a vizsgálatba bevont országokat. Ezek az országok az EU jelenlegi tagállamai mellett Norvégia, Svájc, Izland, az Egyesült Királyság, az Egyesült Államok, Kanada, Ausztrália és Új-

Zéland, tehát a globális „Nyugathoz” tág értelemben tartozó minden állam bekerült az elemzésbe.

A növekedési és a munkanélküliségi adatokat a 2008 és 2012 közötti időszakra összesítettük (ez volt a válság fő időszaka, 2013-tól már a kilábalás kezdődött meg) a [Világbank adatai](#) alapján. Ebben az ötéves időszakban az elemzett 35 országot rangsoroltuk a két mutató számai alapján, egy növekedési és egy munkanélküliségi rangsort készítve (ez a 2. és 3. oszlop a táblázatban). Tehát a 2. oszlopban a legmagasabb növekedést produkáló ország (Lengyelország) 1-es értéket kapott, a GDP szempontjából legrosszabbul produkáló (Görögország) pedig 35-öst. A 3. oszlopban az alacsonyabb számok alacsony, a magas számok pedig a többiekhez viszonyítva magas munkanélküliséget jelölnek 2008 és 2012 között, tehát Norvégiában volt a legjobb, Spanyolországban pedig a legrosszabb ez a mutató. A két rangsorban elfoglalt helyet minden ország esetében átlagoltuk (ezt mutatja a 4. oszlop), és ez alapján rendeztük sorba a különböző államokat. Így azok az államok szerepelnek a lista elején, amelyek gazdasága jól teljesített a többihez képest a válságidőszakban, és azok szerepelnek az alján, amelyek a többiekhez képest alulteljesítettek.

Míg a sorrend a gazdaság teljesítménye alapján alakult ki, a színkód a választási eredményeket jelzi. A zöld háttérű országokban a kormányt újraválasztották a válság során (2009 és 2012 közötti választásokat vizsgáltuk meg, 2008 azért maradt ki, mert az év első felében még nem volt érzékelhető a recesszió), a piros háttérű államokban pedig a kormányok megbuktak az országgyűlési választások során (azaz nem ugyanaz a párt vezette a kormányt a választás után, mint előtte). Ausztriában, Cipruson és

Máltán nem voltak választások ebben a négyéves időszakban, ezért ezek az országok nem szerepelnek a táblázatban. Amennyiben a gazdasági szavazás tétele igaznak bizonyul, akkor a táblázat felső részében kellene látnunk a zöld sorokat, az alsó részében pedig a pirosakat, és összességében a piros színnek kellene dominálnia a táblázatot, hiszen válságban a kormányok nagyarányú bukására számítunk.

1. táblázat	Növekedési rangsor	Munkanélküliségi rangsor	Átlagos helyezés
Ausztrália	2	6	4
Svájc	7	2	4,5
Új-Zéland	8	7	7,5
Norvégia	14	1	7,5
Kanada	5	17	11
Luxemburg	17	5	11
Németország	11	12	11,5
Románia	10	13	11,5
Lengyelország	1	24	12,5
Hollandia	21	4	12,5
Csehország	18	10	14
Svédország	9	20	14,5
Belgium	12	18	15
Bulgária	6	25	15,5
Dánia	23	9	16
Szlovákia	4	30	17
Egyesült Államok	13	21	17
Izland	27	8	17,5
Egyesült Királyság	20	16	18
Franciaország	16	23	19,5
Szlovénia	25	14	19,5
Finnország	24	19	21,5
Magyarország	26	26	26
Olaszország	30	22	26
Litvánia	22	32	27
Észtország	28	28	28
Portugália	31	27	29

Horvátország	33	29	31
Írország	32	31	31,5
Spanyolország	29	35	32
Lettország	34	34	34
Görögország	35	33	34
Újraválasztott kormányok átlaga	10,91	12,00	11,45
Megbukott kormányok átlaga	22,52	22,33	22,43
Újraválasztási arány	38,89%		

A táblázat minden várakozást megerősít. A kormányok nagy része (több mint 60%-a) megbukott a válság következtében, a választók tehát igenis büntetik a rossz gazdasági teljesítményt. Ennél is érdekesebb, hogy a túlélő kormányok szinte kivétel nélkül azok voltak, amelyeknek országai viszonylag jól vészelték át a válságot: gazdasági mutatókban legjobban teljesítő hét országban mind-mind újraválasztották a kormányt, a 8-12. helyen álló államokban vegyes a kép (3 újraválasztás, 2 elbukott választás), a 13. helytől lefelé viszont minden országban elbukott a kormány, egyedül Észtország a kivétel.

Ráadásul a 8-12. helyen, ahol a „határesetek” található, több különleges ország is található: Hollandiában, amint azt már említettem, miután 2010-ben megbukott a kormány, az újonnan megválasztott kormányt még a válság idején (2012-ben) újraválasztották, Svédországban, bár a kormány hatalmon maradt 2010-ben, elvesztette parlamenti többségét, és kisebbségi kormányként alakult újjá, míg Csehországban 2010-ben azért tartottak választást, mert a recesszió kirobbanása után (2009-ben) a regnáló Topolánek-kormány kénytelen volt lemondani, és bár 2010-ben hasonló pártkonstellációban alakult új kormány, annak személyi

összetétele jelentősen megváltozott. Ezt a három „határesetet” tehát lehetne fordítottn is minősíteni. Látható, hogy Magyarország is remekül illeszkedik a mintába: átlag alatti gazdasági teljesítmény egy válság idején nem volt elég az újraválasztásra, és ez akkor is igaz, ha tudjuk, a 2010-es választás nem csak a gazdasági problémák miatt hozott Fidesz-sikert.

Érdemes megjegyezni, hogy nem arról van szó, hogy a válságnak eleve jó mutatókkal nekivágó országok folytatták jó teljesítményüket. Gyakorlatilag nincs összefüggés a válságot megelőző három év és a recesszió során tapasztalt mutatók között. Azokban az országokban, amelyekben a kormányt újraválasztották a válság során, 2005 és 2007 között átlagosan 6,4% volt a munkanélküliség és 4,6% volt az éves átlagos növekedés, azokban, amelyekben a kormány megbukott egy választáson a válság alatt, ugyanezek a számok rendkívül hasonlóak (6,93% és 4,64%) voltak. A különbség tehát elenyésző volt a recesszió előtti időszakban, különösen akkor, ha a táblázat alján látható, a válság során tapasztalt átlagos számokhoz viszonyítjuk őket, amelyek nagy eltérést mutatnak a két csoport között. A válságot viszonylag jól és viszonylag rosszul átvészelő államok tehát gyakorlatilag azonos állapotban vágtak neki a 2008-nak, de a recesszió során a gazdasági mutatóik ellentétes irányba indultak el, ez okozhatta a választási eredmények közötti szembetűnő különbséget.

A táblázat alapján az is jól látszik, hogy nem elég egyetlen mutatóra koncentrálni: hiába jó a növekedés, ha magas a munkanélküliség (pl. Szlovákia), és hiába alacsony a munkanélküliség, ha nincs növekedés (pl. Izland). Azok a kormányok élték túl a válságot, ahol a gazdaság mindkét mutató szerint viszonylag jól teljesített. Hangsúlyozni kell, hogy viszonylag, hiszen ezekben az országokban is romlottak a

viszonyok a recesszió előtti helyzethez viszonyítva: a 2005-2007 közötti adatokhoz képest a munkanélküliség évente átlagosan 0,17 százalékponttal nőtt, a növekedés pedig évi 3,6 százalékponttal csökkent azokban az országokban, amelyekben a kormányokat a válság alatt újraválasztották. Tehát ezek az országok is megérezték a recessziót, de a választók nem a korábbi megszokott gazdasági helyzethez, hanem a többi, hasonló fejlettségű országhoz viszonyítva ítélték meg a kormányok teljesítményét. Ez megerősíti a korábban már idézett szakirodalmi megállapítást, hogy – legyen ez bármennyire kontrainuitív – *a szavazókat jellemzően a többi országhoz viszonyított gazdasági teljesítmény befolyásolja politikai preferenciájuk kialakításakor.*

A Covid-válság: a pénz mégsem számít?

A 2008-as recesszió alaposan felkavarta a politikát: a legtöbb helyen megbuktak a kormányok, és új pártok jelentek meg. A népszerűséget szerző pártok közül számos (pl. a német AfD, a francia Nemzeti Front, a brit UKIP, a görög Sziriza, az olasz Öt Csillag Mozgalom, a spanyol Podemos, stb.) kapta meg a populista jelzőt, és amikor a politikában a populizmus felemelkedéséről beszéltek Európában, tulajdonképpen a válságra adott reakciókról szólt a diskurzus, tehát az ideológiák sem teljesen függetlenek a gazdasági fejleményektől. A 2008 utáni politikai átrendeződés, ami a „populisták” előretörésére épült, komoly kihívást kapott 2020-ban: a koronavírus-járvány egészségügyi, társadalmi és pszichológiai hatásai mellett a gazdaságot is keményen sújtotta, a lezárások és a globális ellátási lánc megakadása következtében a világgazdaság hasonló mértékű sokkot kapott, mint 2008-ban. Ezek után azt

várhattuk, hogy újabb hatalmas átrendeződés következik, csakúgy, mint 2008-at követően.

A 2. táblázat hasonló az elsőhöz, viszont ezúttal a Covid-járvány kitörésétől egészen a jelenig tartó gazdasági és politikai eseményeket dolgozza fel. Az oszlopok a 2020 márciusa és 2022 decembere közötti adatok alapján rangsorolják az országokat ugyanúgy a kulcsfontosságú gazdasági mutatók alapján, mint az 1. táblázat esetében, csak bekerült egy újabb fontos szempont: az infláció. A 2008-as válság során értelmetlen lett volna elemezni az inflációs adatokat, mert a recesszió alatt mind a magánszemélyek, mind az államok, mind a vállalatok visszafogták a költségeiket, a legtöbb országban éppen ezért túl alacsony (0% körüli) volt emiatt az infláció, nem pedig túl magas. Az ilyen károsan alacsony inflációt semmiképp sem lehetne gazdasági sikernek nevezni, így torzította volna a rangsorokat a 2008-as válság esetében. A Covidot követő, és jelenleg is tartó problémagóc esetében azonban az infláció talán a legprominensebb indikátor, így feltétlenül bele kell foglalni az elemzésbe. Így már három mutató átlaga alapján képeztük a rangsort az országok között.

A választási eredményeket ugyanúgy színekkel jelöltük: zölddel az újválasztásokat, pirossal a bukásokat színeztük. Miután ez egy rövidebb időszak, kevesebb választás történt 2020 és 2023 között, több ország is hiányzik a táblázatból: Írország, Luxemburg, Lengyelország, Svájc, Görögország, Finnország, Ausztria, az Egyesült Királyság, Belgium, Spanyolország és Szlovákia mind-mind nem elemezhetőek releváns voksolás hiányában. Ettől függetlenül így is van elég ország a vizsgálatban ahhoz, hogy az általános trendek kirajzolódjanak.

Olyan tiszta és egyértelmű trendeket, mint a 2008-as válság esetében azonban egyáltalán nem látunk. Egyrészt a táblázat utolsó sorában láthatjuk, hogy a kormányok több mint felét újraválasztották, tehát tulajdonképpen „normális” arányban maradtak hatalmon a kabinetek, a válság nem érezte negatív hatását ezen a téren. Másrészt még ennél is feltűnőbb, hogy a zöld és piros sorok nem rendeződtek el olyan szabályosan, mint az 1. táblázatban, azaz az újraválasztás és a gazdasági mutatók között szinte semmilyen összefüggés nem mutatható ki. A táblázat alján a helyezések átlaga is látható, és egyértelmű, hogy az újraválasztott kormányok országai nagyjából ugyanúgy teljesítettek, mint azok az államok, ahol a kormányok elbuktak a legutóbbi választást. Olyan országokban (pl. Ausztrália, Szlovénia, Norvégia) is megbuktak kormányok, ahol sikerült jól átvészelni a válságot, és olyan kormányok is képesek voltak hatalmon maradni (pl. Lettországból vagy Észtországból), amelyek nem kezelték eredményesen a Covid-járvány gazdasági következményeit. Magyarország viszont többé-kevésbé a gazdasági szavazás törvényeinek megfelelően szavazott ezúttal is: az átlagosnál valamivel jobb gazdasági mutatók (a magas növekedés és főleg az alacsony munkanélküliség miatt; az inflációs adat a legrosszabb az összes vizsgált ország közül) előrejelezték a Fidesz újraválasztását, és a kormányt ennek megfelelően újra is választották.

2. táblázat	Növekedési rangsor	Inflációs rangsor	Munkanélküliségi rangsor	Átlagos helyezés
Málta	2	6	4	4
Ausztrália	9	8	13	10
Szlovénia	5	17	10	10,67
Dánia	7	12	16	11,67

Norvégia	17	14	7	12,67
Új-Zéland	18	15	5	12,67
Egyesült Államok	13	18	11	14
Izland	19	13	14	15,33
Magyarország	8	35	6	16,33
Hollandia	15	27	8	16,67
Németország	32	16	3	17
Bulgária	11	29	15	18,33
Horvátország	3	26	27	18,67
Ciprus	6	20	30	18,67
Kanada	25	7	24	18,67
Portugália	24	10	25	19,67
Románia	12	30	20	20,67
Csehország	34	28	1	21
Franciaország	30	3	31	21,33
Észtország	14	33	22	23
Svédország	21	21	32	24,67
Litvánia	16	34	26	25,33
Olaszország	28	23	33	28
Lettország	29	32	29	30
Újraválasztott kormányok átlaga	16,17	18,25	17,58	17,33
Megbukott kormányok átlaga	17,00	21,50	16,75	18,42
Újraválasztási arány	54,55%			

Milyen válság?

info@meltanyosság.hu

www.meltanyosság.hu

0630-311-1701

1149 NAGY LAJOS KIRÁLY ÚT 167. II. 23.

2020 tehát egészen más, mint 2008 volt. Míg 2008 után a gazdasági szavazás modellje szinte tökéletesen előrejelezte a választási eredményeket, addig mostanság ez a megközelítés szinte semmit nem magyaráz a politikai folyamatokban. Hiába vannak gazdasági nehézségek, mégsem következik be a várt nagy politikai átrendeződés. A választók nem jutalmazták a jó teljesítményt, de nem is feltétlenül büntetik a rosszat. Az eredmények mások, de mi változott?

Az első kézenfekvő oka a változásnak az, hogy *a két válság merőben eltérő természetű volt. 2008-ban egy tisztán gazdasági eredetű recessziót élt át a Nyugat*, amely elsősorban a gazdaságban volt érzékelhető, és onnan szivárgott át az élet más területeire. Ennélfogva a politikai diskurzus fókuszában mindvégig a gazdaság maradt, a válság hatásai, a válságkezelés hatékonysága minden politikai vita alfája és omegája volt, a gazdasági teljesítmény tulajdonképpen a politikai teljesítmény szinonimájává vált. Így nem is csoda, ha a gazdasági szavazás modellje jól működött, hiszen a politikusok és a választók egyaránt azokra a mutatókra koncentráltak, amik alapján ezt az elemzést is elkészítettük.

Ezzel szemben 2020-ban a válság elsősorban nem gazdasági, hanem egészségügyi volt. A világjárványnak csak járulékos hozadéka volt, hogy a gazdaság is összeomlott, és bár ez nagyon is foglalkoztatta az embereket, mindez másodlagos problémaként merült fel, miközben egy példátlan járvány és szintén példátlan járványkezelés uralta a diskurzust. A választók sokkal jobban figyeltek arra, hogy a járvány közvetlen, egészségügyi hatásait (halottak, kórházba kerültek száma) hogyan tudták kezelni a kormányok, illetve, hogy a járványkezelésnek milyen társadalmi és pszichés következményei voltak (pl. home office elterjedése, társas kapcsolatok online térbe

kerülése, stb.), illetve komoly törésvonallá alakult az oltások kérdése is. A gazdasági problémák csak mindezek mellett, vagy még inkább mindezek mögött kerültek szóba választások során, így nem is csoda, ha nem a pénztárcájuk, hanem sokkal inkább az oltási könyvük alapján szavaztak a polgárok. A gazdasági mutatók így nem tudták előrejelezni a szavazói mintázatokat, hiszen hiába volt recesszió, ha más ügyek kerültek előtérbe.

A koronavírus-járvány enyhülése, közéleti diskurzustól való kikerülése nagyjából 2022 tavaszára tehető. Felmerülhet a kérdés, hogy akkor az elmúlt év választásain miért nem látni a gazdasági szavazás mintáit: a mindent felülíró egészségügyi szempontok háttérbe szorultak, ismét a gazdaságé kellene legyen a terep. Ez azonban csak félig-meddig igaz, ugyanis épp ebben az időben került egy újabb, elsősorban nem gazdasági téma a politikai napirend fókuszába: az orosz-ukrán háború. 2022 tavaszától a választói döntések sokkal inkább a háborúval kapcsolatos véleményeken, semmint a gazdaság alakulásán múltak. Ezt igazolja, hogy Lettországból és Észtországból kifejezetten gyenge gazdasági teljesítmény mellett választották újra a regnáló kormányokat, mert a kampány fő témája a háború volt, és az ukránok mellett markánsan kiálló kormánypárti politikusok meg tudták alapozni a sikerüket. Mind a [lett](#), mind az [észt](#) esetben az ellenzék állt nyeresre a közvéleménykutatások szerint 2022 februárjában, de a háború mindkét országban nagy lökést adott a kormány népszerűségének, és nyárra már előnybe kerültek, amit a választásokig még tovább növeltek, feltehetően a háborús téma kapcsán. Így a gazdaságot előbb a járványkezelés, majd a háborús tematika szorította háttérbe, ezért nem látjuk viszont a gazdasági szavazás mintáit 2020 után.

Új orvosság, új eredmények

Nem csak a válság eredete volt más 2020-ban, mint 2008-ban. *A kormányzati reakció Európában és Észak-Amerikában alapjaiban eltért a két recesszió esetében, és ez lehet a változó eredmények második lehetséges magyarázata. 2008-ban szinte minden állam restriktív, a költsékezést visszafogó, a bevételeket növelő, megszorításokra építő válaszokkal próbálta [kiigazítani](#) a válságot.* Ennek következtében a kilábalás lassú volt; a kormányzati hozzáállás lényege az volt, hogy rövid távon (néhány évig) szenvedni kell, hogy a strukturális átalakítások révén a gazdaság egésze helyreálljon. Éppen ezért négy-öt éven keresztül a válság és utóöngéi dominálták a közéletet, és csak 2023-tól kezdve tért az európai gazdaság vissza a 2008 előtt megszokott, „normális” növekedési pályára.

Ez a hosszú, nehezen kihordott válság és a rá adott passzív reakciók a választók szemében „tehetetlennek” mutatta a kormányokat. A politika szinte külső szemlélőként nézte végig, ahogy a gazdaság „megjavítja önmagát”, és a ritka beavatkozások sem javítottak a helyzeten, hiszen sem a bankok kimentése, sem az állami juttatások megvágása (pl. idehaza a 13. havi nyugdíj megvonása) nem tettékk népszerűvé a politikusokat. A válságot megfékezni képtelen passzív politikusokat pedig az elhúzódó válság alatt egyre elégedetlenebbé váló polgárok rendszerint meg is büntették a szavazófülkékben.

Ennek tapasztalatait levonva *2020-ban egészen új, aktívabb válságkezelési módszerekkel álltak elő a kormányok*. Szinte a járványkezeléssel egy időben bejelentették az első intézkedéseket a gazdasági hatások enyhítése céljából, és tulajdonképpen mindenhol [aktívan beavatkoztak](#) a gazdaságba, segítve a magánszemélyeket, vállalkozásokat, nem törődve az esetlegesen elszálló költségvetési hiánnyal, növekvő államadóssággal. Magyarország ugyan a válság kezdeti szakaszában viszonylag konzervatív, passzív módon próbálta kezelni a problémákat, de a 2022-es „választási költekezéshez” sorolt kiadások, mint pl. a 13. havi nyugdíj visszavezetése vagy adóelengedés a családoknak, összességében [felzárkózott a régiós átlaghoz](#) az aktív beavatkozás terén, és 2022 elejére már itt is érezhettük, hogy ezt a válságot egészen máshogy kezelik, mint tették azt 2008 után. Mi sem szimbolizálja ezt jobban (és ez nem magyar sajátosság, hanem beleillik a nemzetközi trendbe), minthogy a 13. havi nyugdíj kivezetése az egyik, visszavezetése a másik válság kezeléséhez köthető.

Abban is előreléptek a kormányok, hogy a látható cselekvéseket részesítették előnyben az indirekt, bújtatott beavatkozásokkal szemben. 2008-ban főleg a vállalatok, sőt, általában kifejezetten a bankok kapták meg az állami segítséget, az átlagpolgár pedig csak azt érezte, hogy neki kell viselnie minden terhét a válságnak, miközben a válság valódi okozóit kimentik a politikusok - nem csoda, ha dühösekké lettek. 2020 után viszont nem csupán sokkal nagyobb volt a segítség mértéke, de bőven jutott belőle a választóknak közvetlenül is: Amerikában például mindenki [kapott egy 1 400 dolláros csekket a postaládájába](#), de Magyarországon is megpróbálta a kormány minél látványosabban tudtára adni a polgároknak, hogy mekkora közvetlen segítséget kapnak az államtól. Tulajdonképpen a számlákon

látható rezsicsökkentés-összegző már ennek a tanulságnak a korai levonására utalt: ami nem látszik, az a politikában nincs is.

Az aktív válságkezelés két módon is segíthette a kormányok hatalmon maradását. Egyrészt a recesszió lefolyása a beavatkozások miatt egészen más volt: a Covid-okozta gazdasági válság első, legsúlyosabb szakasza rendkívül gyorsan, 1-2 hónap alatt lezajlott, majd a gazdasági mutatók gyorsan javulásnak indultak, és a Világbank adatai alapján egy bő éven belül a legtöbb nyugati ország GDP-je elérte a válság előtti szintet. Ennek következtében rövidebb volt az az időszak, amikor kilátástalannak tűnt a helyzet polgárok számára, és ezért a választók minden, a status quo-hoz köthető pártban jobban bíztak.

A tény, hogy a GDP középtávon nem csökkent, és a munkanélküliség is csak ideiglenesen ugrott meg a digitalizáció és az otthoni munka elterjedésével, eleve csökkentette a válságpercepció jelenlétét. *Bár mindenki tudta, hogy vannak gazdasági problémák, ezeket rövidebb ideig és kisebb mértékben érezték az emberek a saját bőrükön, mint a 2008-as recesszió esetén, így a válságok által jellemzően elindított elégedetlenség nem érhetette el a várt szintet.* Tulajdonképpen politikai értelemben a 2008-as válsághoz viszonyítva a pandémia által okozott gazdasági visszaesés nem is tekinthető teljes értékű válságnak. A megélhetési problémák már csak ezért is másodlagosak lettek a társadalmi (megnövekedett otthonlét és digitalizáció) és az egészségügyi (járványveszély, oltások stb.) változások mögött, ezért a gazdasági szavazás nem tudott olyan tisztán megnyilvánulni, mint az elhúzódó, az emberek életét hosszú éveken keresztül befolyásoló 2008-as recesszió.

Talán ennél is fontosabb tény, hogy *az aktív válságkezelés politikailag sokkal jobban eladható „termék”, mint a megszorításokra építő stratégia.* Azzal, hogy a válságot gyorsan megfékeztek az államok, és azzal, hogy hamar találtak legalább áthidaló megoldásokat, amivel a legtöbb társadalmi csoport számára enyhébbek voltak a gazdasági következmények, logikus, hogy jobban meg tudták őrizni a népszerűségüket 2008-hoz képest. Ezenfelül a cselekvőképesség és annak látszata önmagában is érték a politikában: ha a választók azt látják, hogy a kormány folyamatosan intézkedéseket hoz annak érdekében, hogy a válság ne fájjon annyira, akkor hajlamosak jobban támogatni a munkájukat, mint akkor, ha látszólag nem csinálnak semmit, vagy egyenesen a mindennapi életet nehezítő lépéseket (leépítések, állami juttatások megvonása stb.) tesznek.

Ebből a szempontból teljesen mindegy, hogy az adott intézkedések mennyire hatékonyak akár rövid-, akár hosszútávon. A lényeg, hogy láthatóak, és ennél fogva eladhatóak legyenek, lehessen rájuk kampányt építeni. Miután még a közgazdászok is folyamatosan vitatkoznak arról, hogy mennyire működnek egyes stratégiák, az esetleges javulás vagy romlás mennyire a kormány beavatkozásának, és mennyire a kormánytól független gazdasági trendeknek a következménye, a választóktól ezt végképp nem várhatjuk el. A látványos intézkedések, az aktív válságkezelés azonban cselekvőképes, kompetens politikusok képét festi le a választóknak, ezzel a képpel pedig jóval nagyobb az esély egy sikeres kampányra, mint a megszorító, passzív gazdaságpolitikát követő jelölteknek. Ez is komoly tényező lehet abban, hogy a gazdasági szempontok kevésbé befolyásolták a választási eredményeket 2020 után.

Felmerül a kérdés, hogy az aktív válságkezelés, az állami mentőcsomagok nem csak a problémák elodázását jelentik-e azok megoldása helyett. Elvégre a politikusok 2008-ban is tudhatták, hogy a választók jobban örülnek, ha juttatásokat kapnak, mintha elvesznek tőlük transzfereket, de úgy gondolták, hogy a gazdaság egészségessé tétele érdekében szükséges egy rosszabb időszak, különben a gondok később még súlyosabban térnek vissza. Az elszálló államadósság később nagy terhet ró az államháztartásra, és a gazdaságba öntött pénz inflációt okozhat, ami azt jelenti, hogy bár a válságot sikerült hatékonyan kezelni egy vagy két évre, de ezt követően egy egészen más jellegű, de annál súlyosabb recesszió következik be, ami az infláció és a magas államadósság problémáin keresztül fogja érinteni a vállalatokat és a magánszemélyeket egyaránt.

Ez a várakozás legalább részben igaznak bizonyult: bár 2020 végén és 2021-ben a gazdasági válságtüneteket szinte maradéktalanul sikerült eltüntetni, 2022-től megérkezett az inflációs válság, amit a korábbihoz hasonló aktív kezeléssel nehezebb enyhíteni, hiszen újabb mentőcsomagok csak tovább növelik a gazdaságban lévő pénzmennyiséget, ami tovább pörgeti az inflációt. Ha ez így van, akkor politikai értelemben hibás 2020-tól számítani a gazdasági válság időszakát, mert akkor ezt sikerült eltolni két évvel, és a válság igazából csak 2022-ben indult meg, a választásokat onnan kezdve kellene megnézni, és akkor jobban kirajzolódna a gazdasági szavazás törvényszerűségei.

Ez a gondolatmenet azonban nem ad megfelelő magyarázatot. Egyrészt az aktív válságkezelést több kormány továbbra is fenntartotta, pl. Magyarországon az ársapkák is ezt a funkciót látják el: teljesen mindegy, hogy csökkentik-e az inflációt, a

lényeg, hogy a kormány cselekvőképesnek tűnik általuk. De ami ennél is fontosabb, hogy ha csak a 2022-ben és 2023-ban lezajlott voksolásokat vesszük figyelembe, akkor a kép nem változik szinte semmit: 11-ből 7 kormányt újraválasztottak, ami rendkívül jó arány, és semmiképp sem utal válságidőszaki szavazói magatartásra. A négy megbukott kormány között viszont ott van a szlovén és az ausztrál is, mindkettő remek gazdasági mutatókat produkált a többi országhoz képest, azonban az újraválasztáshoz ez is kevés volt. 2022 után sem látjuk tehát jelét annak, hogy a válságok alatt elvárt gazdasági szavazás mintái felütötték volna a fejüket. Az aktív válságkezelés tehát nagyon úgy tűnik, hogy politikailag hatékonynak bizonyult.

Túl az anyagiakon: egy új választói réteg felemelkedése

Más volt a válság, és más volt a válságkezelés is 2020 után, mint 2008-ban, és mindkettő hozzájárulhatott ahhoz, hogy a szavazók másképp viselkedtek a két időszakban. Egy szempontot még nem vizsgáltunk azonban meg: mi van, ha nem csak a helyzet változott, hanem maguk a szavazók is? Mi van, ha ma már másképp reagálnak a polgárok arra, ha rosszul mennek a dolgok a gazdaságban?

Márpedig erre vonatkozó jelek vannak a világban, ráadásul nem csak az elmúlt tíz-tizenöt évben, hanem már hosszú évtizedek óta. A világ talán leghíresebb, rendszeresen elvégzett politikatudományi kutatássorozata, a [World Value Survey](#) (WVS), ami a világ különböző országaiban vizsgálja meg, hogy milyen értékek jelennek meg a különböző társadalmakban. A WVS-t elindító neves politikatudós, Ronald Inglehart [egyik fő állítása](#) a kutatások alapján, hogy a nyugati társadalmakban az *1970-es évektől kezdve folyamatosan megjelennek az általa posztmaterialisnak*

nevezett értékek, és az egyre több választópolgár ezek mentén az értékek mentén alakítja ki politikai preferenciáit, választja ki magának kedvenc jelöltjét vagy pártját.

A posztmaterializmushoz tartozik például a környezetvédelem, a nemek közötti egyenlőség a szabad önkifejezés vagy önmegvalósítás, vagy a szexuális szabadság. A posztmateriális tábor olyan naggyá vált az ezredfordulóra, hogy megjelentek olyan posztmateriális szavazók is, akik ezekkel az értékekkel szemben a hagyományos társadalmi berendezkedést preferálták, és a bevándorlást, a szexuális szabadságot és más új trendek kordában tartását tartották a politika legfontosabb feladatának. Inglehart néhány éve [meg is írta](#), hogy mára a posztmaterializmus megszülte azt, amit általában „populizmusnak” szokás titulálni, és Donald Trump, Marine Le Pen vagy Orbán Viktor is a posztmaterializmus legújabb hullámának lovasaként írható le szerinte.

A gazdasági szavazás szempontjából mindegy, hogy egy szavazó az „eredeti” posztmaterializmushoz köthető, és zöld vagy modern liberális-baloldali pártokat preferál, vagy a „populista” oldalhoz tartozik. A lényeg, hogy mindkét csoport posztmateriálisnak tekinthető abban az értelemben, hogy egyikőjüket sem az érdeklési elsősorban, hogy alakul a gazdasági helyzete, nem ez alapján választ pártot, hanem absztrakt, aprópénzre nem váltható értékek mentén keres magának politikusokat. Márpedig, ha az anyagiak nem számítanak már olyan sokat, mint korábban, akkor a gazdasági trendek sem befolyásolják olyan mértékben a szavazatokat, hiszen a választók egyre kisebb csoportja hozza meg döntését gazdasági alapon, egyre többen pedig olyan értékek alapján szavaz, amelyek viszont teljesen függetlenek például a válságkezelés hatékonyságától.

Ráadásul a posztmaterializmus terjedése 2010 után, talán épp a válságra adott társadalmi reakcióként elképesztő ütemben felgyorsult. Inglehart maga is írt erről egy [könyvet](#), de [magyar kutatások](#) is bemutatták már ezt a trendet. Ennek köszönhető, hogy a tradicionális pártok és politikusok, bár továbbra is komoly szerepet játszanak világszerte, egyre csekélyebb befolyással bírnak, és egyre jobban előretörnek az új, posztmateriális pártok és politikusok, mint a német Zöldek vagy akár Donald Trump. Így lehetséges, hogy jöhet bármilyen gazdasági válság, és kezelhetik ezt bármilyen stratégiával a kormányok, ez nem fogja érdemben befolyásolni a választások kimenetelét. Ha ez így van, akkor *a szavazók túlléptek az anyagiakon, és a politikában már elsősorban értékeket keresnek* – ami azt is eredményezné, hogy a gazdasági szavazás, ami 2008 és 2012 között meghatározta a választók preferenciáit, mára teljesen eltűnt, és a továbbiakban nem is érdemes keresni.

Ez azt is jelentené, hogy a politikusoknak kevésbé kell a gazdaság menedzselésével foglalkozniuk, viszont prioritásként kell kezelniük a kulturális küzdelmeket és a megfelelő értékek folyamatos felmutatását. Sokkal inkább értékalapú ügyek mentén folyik a politikai diskurzus, mintsem gazdasági hatékonysági mutatók kapcsán. Ezt megerősíti, amit korábban ebben az elemzésben is rögzítettünk: míg a 2008-as válság esetén a problémák kezelése volt a politika fókuszában, addig 2020-ban más ügyek kerültek előtérbe, például korábban az oltásokkal és lezárásokkal kapcsolatos vélemények, vagy jelenleg az orosz-ukrán háború. Természetesen mindkét ügynek vannak anyagi vetületei is, de elsősorban mégis értékalapú, elvont problémák, és ezek felül tudják írni a materiális szempontokat. Lehetséges, hogy a politika szinte észrevétlenül, de alapvetően megváltozott az elmúlt évtizedben.

Viszlát, gazdasági szavazás?

Annyi bizonyos, hogy a szavazók egészen másképp reagáltak a 2020-as válságra, mint tették azt 2008 után. Az nem egyértelmű, hogy ez csak azért volt, mert más volt a két recesszió eredete, vagy a válságkezelési stratégiákban történt változás eredményeit láthatjuk, esetleg a társadalmak értékszerkezete változott meg radikálisan, de az *világos, hogy a gazdasági szavazás törvényei mit sem érnek manapság.*

Egyáltalán nem biztos azonban, hogy ez így is marad. Ha a válság természetéből fakad az eltérés, akkor egyszerűen egy „rendes” gazdasági válságot kell megvárnunk, hogy újra működésbe lépjenek. Ha a válságkezelés miatt tűnt el ez a jelenség, akkor később, ha már nem tudnak vagy nem akarnak a politikusok aktívan beavatkozni a gazdaságba, visszatér a gazdasági szavazás. Az igazi kérdés az, hogy ha mennyiben tört előre tényleg a posztmaterializmus – ha ugyanis visszafordíthatatlanul megnövekedett a posztmateriális értékrend jelentősége, akkor a gazdasági szavazásnak végleg búcsút inthetünk.

Hiába van azonban számos bizonyíték arra, hogy a posztmaterializmus egyre fontosabbá válik, egyáltalán nem biztos, hogy a jelenlegi posztmateriális alapokon nyugvó pártok és politikusok biztonságban érezhetik magukat. Mind a „populista”, mind a zöld, mind az újbaloldali pártok megerősödése a 2008-as válsághoz köthető, márpedig, ha a gazdasági elégedetlenség emelte őket be a politika élvonalába, akkor

egy újabb gazdasági elégedetlenség ki is rakhatja őket. Hiába építenek a posztmateriális szempontokra, látható, hogy ez kevés volt az áttöréshez nekik, az igazán nagy népszerűséghez továbbra is kellene a hagyományosabb, gazdasági szempontokat is mérlegelő támogatók – különben már 2008 előtt is olyan jelentős szerepet tölthettek volna be, mint 2008 után. Joggal feltételezhetjük tehát, hogy létezik olyan gazdasági problémagóc, ami kiüti ezeket a pártokat a nyeregből, akár új posztmaterialista, akár hagyományosabb pártokat segítve a hatalomba.

Arról nem is beszélve, hogy Inglehart leírása alapján azért tud a posztmaterializmus teret nyerni, mert a híres Maslow-piramis alsó szintje, a legalapvetőbb anyagi igények már nem jelentenek problémát a nyugati társadalmak nagy részében. Miután ezeket a minimális igényeket (élelem, lakhatás, biztonság) kielégítették ezek a társadalmak, a polgárok egyre inkább érdeklődnek materiális szemponton túli értékek iránt. Ha nem napról napra él az ember, akkor már nem feltétlenül a következő százezer forint lebeg a szeme előtt, hanem valamilyen fontosnak tartott érték, legyen az a hagyományőrzés, a nemzeti identitás, vagy akár a környezetvédelem.

Amennyiben Inglehartnak ebben igaza van, akkor egy olyan mértékű válság, ami már ezeket az alapvető igényeket fenyegeti, rögtön visszafordíthatja a posztmaterializmus rohamosan növekvő tendenciáját. Amíg tehát nincs igazán komoly, tömegek megélhetését súlyosan megnehezítő recesszió, addig lehet, hogy a gazdasági szavazás nem jelenik meg olyan élesen, mint azt 2008 után tapasztalhattuk. Amint viszont egy igazán pusztító válság söpör végig Nyugaton, visszatérhetnek a régi minták. *Azaz a gazdasági szavazás nem halott, csak mély álmot alszik, amiből egy kataklizma bármikor felébresztheti.*

MÉLTÁNYOSSÁG
politikaelemző központ

info@meltanyossag.hu

www.meltanyossag.hu

0630-311-1701

1149 NAGY LAJOS KIRÁLY ÚT 167. II. 23.